

FM Aino-Maria Kangas

Selkopolun hankekoordinaattori,
Lastenkirjainstituutti

Omakuva

Selkopolku-hankkeen kirjalahjoitus innostaa yläkoululaisia kirjallisuuden pariin

Vuonna 2024 Suomen yläkoulut ja TUVa-koulutukset saivat Selkopolku-kirjalahjoituksena uusia suomenkielisiä selkokirjoja ja helppolukuisia nuortenkirjoja, yhteensä 80 000 kirjaa. Hankkeessa tuotettiin myös tehtävämateriaalia, koulutuksia, tuntisuunnitelmapohjia ja kirjavinkkivideoita. Selkopolku on Suomen Kulttuurirahaston hanke, jonka Lastenkirjainstituutti toteutti. Tässä artikkelissa käydään läpi kirjalahjoituksen koostaminen, hankkeessa tuotetut, opettajien työtä tukevat materiaalit sekä nostoja saamastamme palautteesta.

Selkokirjat ovat selkokieliä kauno- ja tietokirjoja, joissa keskeistä on selkeys, tutut sanat, helpot kielen rakenteet sekä helppolukuinen ulkoasu. Maanlaajuisella Selkopolku-lahjoituksella paikataan koulujen selkokirjavajetta ja rakennetaan polkua kohti yleiskielen osaamista: selkokirjojen avulla kaikkein heikoimmat lukijat pääsevät osalliseksi kirjallisuudesta ja voivat kehittää omaa lukutaitoaan.

Selkopolku-hankkeen palautekyselyyn vastasi yhteensä 323 opettajaa. Kyselyssä kerättiin palautetta hankkeesta tehdystä kirjalahjoituksesta, tehtävämateriaaleista sekä koulutuksista. Selkopolusta on Jyväskylän yliopistossa tekeillä myös vaikuttavuustutkimus, mutta sen tulokset saadaan vasta myöhemmin tänä syksynä.

Nuorille suunnattuja, nuoria lukemaan innostavia kirjoja

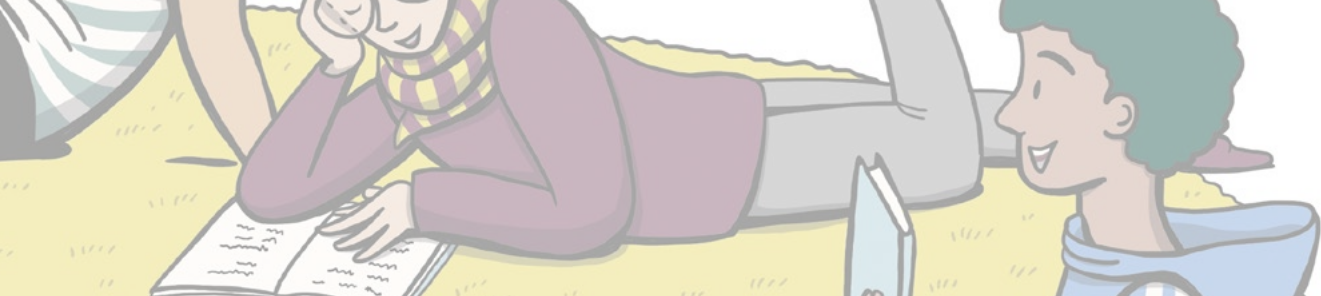
Jotta hanke vastaisi alun alkaenkin koulujen ja nuorten tarpeita, toteutimme alkukyselyt sekä opettajille että oppilaille. Opettajille suunnatussa alkukartoituksessa tutkimme koulujen selkokirjatilannetta, tarpeita ja opettajien kokemuksia selkokirjallisuudesta. Kävi ilmi, että kouluilla

on heikosti mahdollisuuksia hankkia selkokirjallisuutta, mutta selkokirjat koetaan kuitenkin erittäin hyödyllisiksi. Kartoituksen mukaan selkokirjoja käytetään kouluissa opetuksen eriyttämiseen, kielen opiskeluun ja lukemaan innostamiseen. Selkopolun tavoitteeksi valitsimme eritoten lukemaan innostamisen, ja tämä periaate ohjasi myös kirjavalintaa.

”Lukuinnostuksen lisäämisen kannalta on olennaista, että oppilas kykenee lukemaan kokonaisen kirjan. Annan selkokirjoja kaiken tasoisille oppilaille esimerkiksi lukupiirityöskentelyssä. Joskus taitavaakin lukijaa virkistää lukea selkokirja. Selkokirjat ovat kallita, siksi käytän niitä vähemmän.”

- Opettaja hankkeen alkukartoituksessa

Halusimme tietää, mitkä aiheet kiinnostavat nuoria ja millaisia kirjoja he mieluiten lukevat. Nuorille suunnattuun kartoitukseen vastasi 2300 yläkouluikäistä nuorta huhtikuussa 2023. Kyselyssä nuoret kertoivat kiinnostuksen koh-

teistaan yleisesti sekä erityisesti kirjallisuuteen liittyen. Selkokirjoja oli lukenut 39 % vastaajista ja aktiivisesti selkokirjoja hyödynsi 10 % vastaajista. Nuoria yleisesti kiinnostavissa aiheissa kärkeen nousivat arkielämä, huumori sekä sarjat ja elokuvat. Myös rikokset, moottoriajoneuvot, ihmissuhteet, pelaaminen ja eläimet kiinnostivat suurta osaa sekä yleiskielisiä teoksia että selkokielisiä teoksia lukevista nuorista. Kirjojen lajityyppien osalta karkisijoja pitivät fantasia, kauhu ja seikkailu. Poimimme kyselystä vinkkejä siihen, millaisia aihepiirejä valikoiman kirjoissa tulisi olla.

Kirjavalinta- ja tehtäväryhmään kutsuimme mukaan opettajia eri puolilta maata. Opettajista ja kirja-alan ammattilaisista koostuva työryhmä valitsi mukaan 24 teosta, joista 17 on selkokirjoja, neljä helppolukuisia kirjoja sekä kolme sarjakuvaa. Valikoima jaettiin kolmeen eri pakettiin, joista kukin sisältää maksimissaan 50 nidettä, neljä tai kymmenen nidettä kutakin teosta lukupiirien ja pien-ryhmien tarpeisiin.

Lahjoituksen pääasiallinen kohderyhmä ovat yläkoulun alkupään, 7. ja 8. luokan oppilaat, joten valikoimassa on opetussuunnitelmien myötäisesti runsaasti nuortenromaaneja ja genrekirjallisuutta. Jokaisessa paketissa on mukana selkomukautuksia ja suoraan selkokielelle kirjoitettuja kirjoja, helppolukuinen kirja, novellikokoelma, tietokirja ja säeromaani. Oppilaitoksen saama kirjamäärä riippui oppilasmäärästä, ja pienemmät koulut saivat itse vaikuttaa siihen, mikä paketti koululle lähetetään. Suurimmat koulut saivat koko valikoiman.

Hankkeen alkuvaiheessa saimme runsaasti viestejä myös tutkintoon valmentavista Tuva-koulutuksista, joihin kaivattiin kipeästi helppoa luetavaa. Kokosimme pienet paketit Tuva-koulutuksille niistä kirjoista, joita hankkeessa oli vielä jäljellä. Tuva-paketit poikkeavat täten yläkoulujen paketeista koostumukseltaan.

Tällä hetkellä selkokirjoja ilmestyy noin 30 vuodessa, niistäkin vain osa nuorille. Selkopolussa

Kuva: Ina Majaniemi.

halusimme rohkaista useampia kustantamoja tarttumaan selkokirjoihin, ja hankkeessa tuotettiinkin muutama uusi selkomukautus tilaustyönä. Haaveilimme myös kansainvälisten, suositujen käännöskirjojen mukautuksista, mutta ne osoittautuivat sopimusteknisistä syistä mahdottomiksi kustantamoiden toteuttaa, ainakin hankkeen aikataulun puitteissa. Halusimme kiinnittää myös erityistä huomiota kirjojen houkuttelevaan ulkoasuun, ja tilasimmeikin muutamasta kirjasta erikoispainoksen uudella kannella. Tästä syystä esimerkiksi yleisissä kirjastoissa saattaa olla sama kirja saatavilla erilaisella ulkoasulla.

Yhteistyökumppanimme saavutettavuuskirjasto Celia tuotti Selkopolku-kirjoista tukea tarvitsevien oppilaiden käyttöön entistäkin saavutettavampia versioita. Sarjakuvia lukuun ottamatta kirjat löytyvät Celian valikoimista äänikirjana, DaisyTriona, pistekirjoituksella, e-kirjana tai useammassa edellä mainitussa muodossa. Celian maksuttomia materiaaleja voivat käyttää yksittäiset oppilaat sekä koulut, joilla on palvelukumppanisopimus Celian kanssa. Koulut voivat tehdä palelukumppanisopimuksen Celia.fi:ssä, tai opettajat voivat sivuilla rekisteröidä yksittäisiä oppilaita Celian asiakkaisiksi. Toivomme, että Celian kautta yhä useampi oppilas saavuttaa Selkopolku-kirjat.

Opettajien palaute kirjalahjoituksesta on ollut kiittävä: 96 % vastaajista oli joko erittäin tyytyväinen tai tyytyväinen kirjalahjoitukseen, ja pääosa vastaajista oli tutustunut kirjalahjoituksen sisältöön. Opettajien suosikkiteoksia ovat palautekyselyn mukaan Mikko Within *Saakelin satanen* (selkomukautus Sanna-Leena Knuuttila), Magdalena Hain *Sarvijumala* (selkomukautus Tuija Takala), Marjaleena Tiaisen *Gangsterin poika* sekä Atte Virolaisen ja Margareta Häkkisen *Lääkäri Atte – selviytymisopas elämään* (selkomukautus Riikka Tuohimetsä). Erään opettajan

palaute kirjapaketista Selkopolku-palautekyselyssä:

”Aivan mahtava!! Meillä ei ole kirjastoa, vaan varasto, jossa on todella vanhoja kirjoja, ei ole ollut selkokirjoja. Rahaa ei ole ollut. Kirjastossa käymme, mutta oppilaat lainaavat surkeasti. Nyt useampi heikko lukija on innostunut, kun on löytynyt huippuja selkokirjoja, esim. Saakelin satanen, Gangsterin poika, Minuutin mittainen ikuisuus, Ripley jne. Paljon loistavia!”

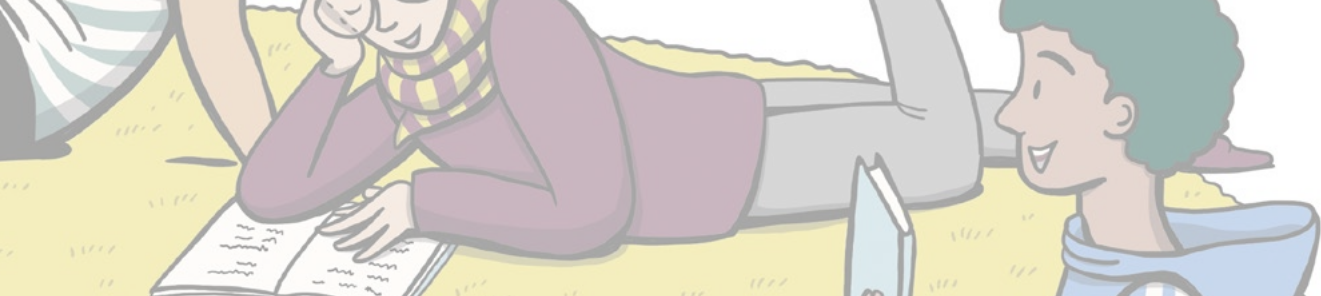
- Opettaja Selkopolku-palautekyselyssä

Tehtävät tarinan tukena

Kirjapaketien mukana koulut saivat painetun opettajien materiaalin *Selkopolku-tehtäviä*, jossa on selkokieliäisiä tehtäviä jokaisesta valikoiman kirjasta sekä yleisiä tehtäviä ja vinkkejä esimerkiksi lukupiiriin ja kirjavalintaan. Tehtävät ovat selkokieliäisiä, jotta ne voi antaa suoraan kohderyhmän oppilaan tehtäväksi. Sama materiaali löytyy Selkopolku-hankkeen kotisivuilta osoitteesta lukemo.fi/selkopolku, jossa tehtävävihko on kaikkien käytettävissä ladattavana PDF-tiedostona. Sivuilla on myös erikseen ladattavat, laajemmat tehtävät kustakin kirjasta, sillä kaikki tuotettu tehtävämateriaali ei mahtunut painetun tehtävävihon sivuille. Sivuilta ja painetun kirjan lopusta löytyvät myös vastaukset kaikkiin tehtäviin.

Kirjakohtaiset tehtävät suunniteltiin tukemaan luetun ymmärtämistä ja oppilaan lukustrategian vahvistamista. Kunkin kirjan tehtävämateriaali on jaettu kolmeen osioon: Ennen lukemista, lukemisen aikana ja lukemisen jälkeen.

Ennen lukemista -osion tehtävät auttavat lukijaa orientoitumaan tulevaan tarinaan. Usein tehtävissä tutustutaan kirjan kansikuviin ja -teks-

teihin, keskustellaan lukemiseen liittyvistä odo-
tuksista tai sillataan kirjan aiheita oppilaiden
omiin kokemuksiin.

Lukemisen aikana -osion tehtävät ovat tar-
kan lukemisen sisältökysymyksiä, ja niiden avul-
la varmistetaan, että oppilas pysyy tarinan kyy-
dissä. Tämän osion tehtävät ovat joko avoimia tai
monivalintatehtäviä, ja ne on usein jaoteltu lu-
vuittain. Lukemisen aikana -tehtävät kannattaa
tarvittaessa kurkistaa verkkosivujen erillisistä
kirjakohtaisista tehtävistä: niissä on moneen kir-
jaan laajemmat ja tarkemmat kysymysmateriaa-
lit kuin kirjasessa, esimerkiksi monivalintakysy-
mykset avoimien kysymysten sijaan ja sisältöky-
symykset novellikokoelmien jokaiseen novelliin.

Lukemisen jälkeen -tehtävät auttavat reflek-
toimaan luettua. Niissä on mukana summaavia
kysymyksiä, keskustelutehtäviä ja luovia tehtä-
viä, joissa oppilaat tuottavat kirjan pohjalta esi-
merkiksi oman tarinan tai kuvituksen.

Yleiset tehtävät ovat sellaisia, jotka voidaan
soveltaa moniin kirjoihin. Materiaalissa ne on
järjestetty kirjojen lajin mukaan: valittavana on
esimerkiksi tietokirjatehtäviä, sarjakuvatehtäviä
ja novellitehtäviä.

Palautekyselyssä ne vastaajat, jotka oli-
vat ehtineet perehtyä tehtäviin, pitivät tehtäviä
suureksi osaksi hyvinä ja selkeinä. Tehtäviä on
hyödynnetty kouluissa etenkin luetunymmärtä-
misen tukena. Osa hyödyntää tehtäviä suoraan,
kun taas osa muokkaa niitä tarpeen mukaan tai
ideoi niiden inspiroimana omia tehtäviä. Kiitos-
ta on tullut siitä, että valmiit tehtävät keventävät
opettajan työtaakkaa ja tehtävien avulla kirjat on
voitu ottaa käyttöön nopeammin.

”Tehtävät ovat olleet suuri apu eriyttä-
misessä. Olen käyttänyt niitä osittain
tai sellaisenaan. Erityisesti sisältökysy-
mykset ovat auttaneet heikkoja lukijoita
kiinnittämään huomiota olennaiseen.”

”Selkokieli auttaa opiskelijaa ymmärtä-
mään paremmin mitä pitää tehdä.”

- Opettajien vastauksia Selkopolku-
palautekyselyssä

Palautekyselyssä tiedustelimme toiveita
myös lisämateriaalille, ja vastausten perusteella
tuotimme vielä kaksi kokonaisuutta: tuntisuun-
nitelmapohjan ja kirjavinkkivideot. Äidinkielen ja
kirjallisuuden lehtori Elsi Santalan laatima *Askel-
merkkejä opettajalle - vinkkejä ja tuntisuunnitel-
mia Selkopolku-kirjojen käyttöön* sisältää tietoa
selkokirjoista ja lukustrategioista, kolme erilaista
tuntisuunnitelmapohjaa sekä listauksen kirjois-
ta, jotka sopivat eri luokka-asteilla käsiteltäviin
teemoihin ja aiheisiin.

Kirjakopla x Selkopolku -kirjavinkkivideoilla
esitellään kaikki Selkopolku-kirjat kuudella ly-
hyellä videolla. Videot on koostettu teemoittain:
romanssit, tietokirjat, novellit, rikoskirjallisuus,
ihmissuhteet sekä kauhu, scifi ja fantasia. Vide-
ot ovat lyhyitä, 4-8 minuutin mittaisia, jotta nii-
hin ehtii tutustua vaikkapa tunnin aluksi. Yhden
teeman alle on videolla otettu kirjoja eri Selko-
polku-paketeista sillä ajatuksella, että jos jokin
aihe erityisesti kiinnostaa, samalla saa vinkkejä
muista teemaan sopivista kirjoista, vaikka näi-
tä ei oman koulun paketissa olisikaan mukana.
Videot voivat olla opettajan työkaluna Selkopol-
ku-kirjoihin perehtyessä, tai niitä voi näyttää op-
pilaille.

Selkopolku-hankkeen kotisivuilla ja some-ka-
navilla on myös selkokielliset, tekstimuotoiset
esittelyt kustakin kirjasta.

Kaikki opettajien materiaalit on koottu Selko-
polku-sivun alisivulle *Opettajan materiaalit*. Li-
säksi Selkopolku-hankkeen sosiaalisen median
kanavilta Facebookista ja Instagramista löytyvät
kirjailijoiden terveiset lukijoille. Toivomme, että
opettajien kautta terveiset löytävät perille!

Koulutuksia eri tarpeisiin

Koulutusten suunnittelua varten keräsimme n. 20 opettajan ryhmän, jonka kanssa tapasimme etänä ja kuulostelimme toiveita ja tarpeita koulutusten suhteen. Koostimme palautteen pohjalta koulutuspilotin, jota testasimme ensin tämän opettajaryhmän kanssa. Koulutuksen tavoitteena on auttaa opettajia ottamaan Selkopolku-lahjoitus käyttöön kouluissa ja jakaa vinkkejä lukutaitotyöhön. Lopullisessa, pilotin perusteella viilatussa koulutuksessa perehdytään Selkopolku-kirjoihin, oppimateriaaleihin ja lukemisen strategioihin. Koulutus on suunnattu äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille, suomen opettajille ja erityisopettajille. Koulutusta vetää Elsi Santala, ja Lastenkirjainstituutista mukana ovat Kaisa Laaksonen ja Aino-Maria Kangas.

Opettajat toivoivat joustavia mahdollisuuksia osallistua koulutukseen, joten järjestimme webinaarin, joka jäi katseltavaksi verkkoon. Reilun tunnin mittainen Selkopolku-koulutus löytyy Selkopolku-sivuilta ja YouTubesta. Tämän lisäksi meillä oli live-koulutuksia Tampereella, Helsingissä, Kuopiossa ja Oulussa, joista Tampereen koulutuksessa oli myös etäosallistumismahdollisuus. Live-koulutukset järjestimme pääosin yhteistyössä paikallisten äidinkielen opettajien yhdistysten kanssa, usein osana laajempaa koulutuspäivää. Kahdessa live-koulutuksessa meillä oli mukana myös selkokirjailija, Tampereella Satu Leisko ja Kuopiossa Titta Kemppainen.

Koulutuksesta saamamme palaute on ollut positiivista, joskin huomasimme, että moni opettaja harmitteli ajan puutetta - kiireisen työpäivän lomassa ei ole ehditty perehtyä koulutukseen. Koulukseen osallistuneet opettajat saivat koulutuksesta kuitenkin hyviä vinkkejä työhön, joillekin osa koulutuksen sisällöstä oli jo ennestään tuttua. Kirjailijavieraita kiiteltiin erityisesti - selkokirjallisuuden kirjoittamiseen liittyvä kohderyhmän huomioiminen resonoi vahvasti opettajantyön kanssa.

Järjestimme koulutuksen myös kirjastoille. Tämän koulutuksen tavoitteena on koulujen ja kirjastojen yhteistyön vahvistaminen selkokirjallisuuden ja selkokirjallisuutta lukevien oppilaiden tarpeiden osalta. *Selkopolku-webinaari kirjastoille* on katsottavissa Kirjastokaistalla.

Selkokirjat kouluissa

Koska selkokirjoja on nyt kaikissa yläkouluissa, niiden hyödyntäminen opetuksessa on mahdollista valtakunnallisesti. Kokosimme hankkeessa suosituksia siihen, miten selkokirjallisuus tulisi huomioida opetuksen suunnittelussa ja järjestämisessä. *Selkopolku-policy brief* sisältää vinkkejä muun muassa paikallisen opetussuunnitelman laatimisen tueksi.

Selkokirjojen nostaminen esiin opetussuunnitelmatasolla kannustaa ja ohjaa opettajia hyödyntämään selkokirjallisuutta opetuksen eriyttämisessä oppilasryhmille. Selkokirjat tarjoavat mahdollisuuksia oppimisen tukeen niin ryhmämuotoisessa opiskelussa kuin oppilaskohtaisenkin tuen järjestämisessä. Suosittelemmekin mainitsemaan selkokirjallisuuden oppimisen tuen uudistuksen paikallisissa opetussuunnitelmissa. Lisäksi selkokirjat ja selkokieltä tarvitsevat lukijat pitäisi muistaa sisällyttää erilaisiin kirjallisuutta ja lukutaitoa koskeviin suunnitelmiin sekä lukutaitoa ja -intoa parantaviin hankkeisiin.

Toivomme, että kirjat ovat kaikkien niitä tarvitsevien oppilaiden käytössä esimerkiksi koulun kirjastossa. Kannustankin kaikkia yläkoulujen ja Tuva-ryhmien opettajia paikantamaan oppilaitokseen Selkopolku-kirjat sekä tehtävät ja tutustumaan niihin, vaikkapa koulutus- ja kirjavinkkivideoiden kautta!

Materiaalit Selkopolku-sivuilla:
lukemo.fi/selkopolku.